

TIJORAT BANKLARIDA AKTIVLAR HISOBI VA MOLIYAVIY KO'RSATKICHLAR O'RTASIDAGI BOG'LANISH

Mamadaliyev Muxammadiyorbek

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va

audit yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklarida aktivlar hisobi va moliyaviy ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'lanish tahlil qilinadi. Banklar faoliyatining samaradorligini baholashda aktivlar hisobi muhim rol o'ynaydi, chunki ular bankning moliyaviy holatini, likvidligini va rentabelligini belgilovchi asosiy omillardir. Maqolada aktivlarning turlari, ularning hisobini yuritish usullari va moliyaviy ko'rsatkichlarga ta'siri ko'rib chiqiladi. Shuningdek, banklarning kredit portfeli, investitsiya aktivlari va likvidlik darajasi kabi muhim komponentlar tahlil qilinadi. Moliyaviy ko'rsatkichlar, jumladan, rentabellik, likvidlik va kapital yetarliligi ko'rsatkichlari orqali aktivlar hisobining samaradorligi baholanadi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, aktivlar hisobi, moliyaviy ko'rsatkichlar, rentabellik, likvidlik, kredit portfeli, investitsiya aktivlari, kapital.

Kirish. Banklar faoliyatining samaradorligini baholashda aktivlar hisobi muhim rol o'ynaydi. Aktivlar hisobi bankning moliyaviy holatini, likvidligini va rentabelligini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Bankning aktivlari uning iqtisodiy faoliyatini aks ettiradi va investorlar, mijozlar hamda boshqa manfaatdor tomonlar uchun muhim ma'lumot manbai bo'lib xizmat qiladi [1]. Ushbu maqolada aktivlar hisobining ahamiyati, ularning turlari va bank faoliyatiga ta'siri haqida batafsil ma'lumot beriladi. Avvalo, aktivlar bankning moliyaviy holatini belgilovchi asosiy elementlardir. Bank aktivlari, asosan, kreditlar, investitsiya portfeli va naqd pul mablag'laridan iborat. Kreditlar bankning asosiy daromad manbai bo'lib, ular orqali bank mijozlarga xizmat ko'rsatadi va foyda oladi. Investitsiya aktivlari esa bankning moliyaviy resurslarini diversifikatsiya qilishga yordam beradi, bu esa risklarni

kamaytirish va rentabellikni oshirish imkonini beradi. Naqd pul mablag'lari esa bankning likvidlik darajasini belgilaydi va qisqa muddatli majburiyatlarni bajarish imkoniyatini ta'minlaydi.

Aktivlar hisobi bankning likvidligini baholashda ham muhim ahamiyatga ega. Likvidlik - bu bankning qisqa muddatli majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish qobiliyatidir [2]. Banklar uchun likvidlikni ta'minlash juda muhimdir, chunki mijozlar har doim o'z hisob raqamlaridan pul yechib olish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak. Agar bankning likvidlik darajasi past bo'lsa, bu uning moliyaviy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun banklar aktivlarining bir qismi doimiy ravishda naqd pul yoki likvid aktivlar shaklida saqlanishi zarur.

Banklarning rentabelligi ham aktivlar hisobi orqali baholanadi. Rentabellik - bu bankning o'z aktivlaridan qanday daromad olish qobiliyatidir. Rentabellik ko'rsatkichlari, masalan, aktivlardan olinadigan daromad (ROA) va kapitaldan olinadigan daromad (ROE) orqali aniqlanadi. Yuqori rentabellik ko'rsatkichlari bankning faoliyatining samarali ekanligini va investorlar uchun jozibadorligini ko'rsatadi. Bankning aktivlari samarali boshqarilganda va diversifikatsiya qilinganida, rentabellik ko'rsatkichlari oshadi. Bundan tashqari, aktivlar hisobi banklarning strategik qarorlarini qabul qilish jarayonida ham muhim ahamiyatga ega. Banklar o'z aktivlarini qanday boshqarishlarini va qaysi sohalarga investitsiya qilishlarini aniqlashda aktivlar hisobi ma'lumotlariga tayanadilar [3]. Masalan, agar bank kredit portfelining sifatini yaxshilashni maqsad qilsa, u holda u yangi kredit siyosatini ishlab chiqishi yoki mavjud kreditlarni qayta ko'rib chiqishi mumkin. Shuningdek, investitsiya strategiyalarini belgilashda ham aktivlar hisobi asosiy rol o'ynaydi.

Bank faoliyatida aktivlar bankning moliyaviy holati va iqtisodiy samaradorligini belgilovchi muhim elementlardir. Aktivlar turli turlarga bo'linadi, va ularning hisobini yuritish usullari ham o'ziga xosdir. Ushbu maqolada aktivlarning turlari, ularning hisobini yuritish usullari va moliyaviy ko'rsatkichlarga ta'siri haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Bank aktivlari asosan quyidagi turlarga bo'linadi:

1. Naqd pul va naqd ekvivalentlari - bu bankning eng likvid aktivlari hisoblanadi. Ular bankning qisqa muddatli majburiyatlarini bajarish imkoniyatini ta'minlaydi. Naqd pul, bankdagi hisob raqamlaridagi mablag'lar va boshqa tezkor likvid aktivlar bu guruhga kiradi.

2. Kreditlar - bank tomonidan mijozlarga berilgan kreditlar asosiy daromad manbai hisoblanadi. Kreditlar turli shakllarda bo'lishi mumkin: iste'mol kreditlari, ipoteka kreditlari, biznes kreditlari va boshqalar. Har bir kredit turi o'zining risk darajasi va rentabellik ko'rsatkichlariga ega.

3. Investitsiya aktivlari - bu aktivlar bankning investitsiya strategiyasiga muvofiq olingan moliyaviy vositalardir. Ular aksiyalar, obligatsiyalar, ko'chmas mulk va boshqa investitsiya vositalaridan iborat bo'lishi mumkin. Investitsiya aktivlari bankning diversifikatsiya strategiyasini amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega.

4. Boshqa aktivlar - bu guruhga bankning boshqa aktivlari kiradi, masalan, qaytariladigan soliq aktivlari, uskunalar va boshqa moddiy va nomoddiy aktivlar.

Banklarda aktivlarni hisobga olish usullari quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi:

✓ Kreditlar va investitsiya aktivlari uchun amortizatsiya usuli qo'llaniladi. Bu usul orqali aktivning qiymati vaqt o'tishi bilan kamayadi va bu bankning moliyaviy hisobotida aks etadi [4].

✓ Banklar o'z aktivlaridan olingan daromadni hisobga olishda foyda olish usulidan foydalanadilar. Bu usul orqali bankning daromatlari kreditlardan va investitsiya aktivlaridan kelib chiqadi.

✓ Hisobga olish tamoyillari: Banklar xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) yoki mahalliy hisobga olish standartlariga muvofiq faoliyat yuritadilar. Bu tamoyillar bankning aktivlarini qanday baholashini va hisobotda qanday aks ettirishini belgilaydi.

Aktivlarning turi va hisobini yuritish usullari bankning moliyaviy ko'rsatkichlariga katta ta'sir ko'rsatadi:

- Aktivlardan olinadigan daromad (ROA) va kapitaldan olinadigan daromad (ROE) kabi ko'rsatkichlar bankning faoliyat samaradorligini baholashda muhimdir. Yuqori rentabellik ko'rsatkichlari bankning aktivlarini samarali boshqarayotganini ko'rsatadi.

- Bankning likvidlik darajasi, masalan, likvidlik qoplamasi koeffitsienti (LCR) orqali baholanadi. Agar bankning likvidlik darajasi past bo'lsa, bu uning qisqa muddatli majburiyatlarini bajarish qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

- Kredit riskini baholashda bankning kredit portfelining sifatini tahlil qilish muhimdir. Masalan, kechiktirilgan kreditlar foizi yoki to'lanmagan kreditlar foizi kabi ko'rsatkichlar bankning moliyaviy holatini belgilaydi.

Banklarning moliyaviy barqarorligi va muvaffaqiyati ko'p jihatdan ularning kredit portfeli, investitsiya aktivlari va likvidlik darajasiga bog'liq. Ushbu komponentlar bankning iqtisodiy faoliyatini belgilovchi asosiy elementlardir va ularning har biri o'zining o'ziga xos ahamiyatiga ega.

Kredit portfeli. Kredit portfeli bankning eng muhim aktivlaridan biridir. Bu bank tomonidan mijozlarga berilgan kreditlar to'plamidir. Kredit portfeli bankning daromad manbai bo'lib, u orqali bank foiz daromadlarini oladi. Kreditlar turli shakllarda bo'lishi mumkin, jumladan, iste'mol kreditlari, ipoteka kreditlari, biznes kreditlari va boshqa turdagi qarzlar [5]. Kredit portfelining sifatini baholashda uning diversifikatsiyasi muhim ahamiyatga ega. Agar bankning kredit portfeli juda kam diversifikatsiyalangan bo'lsa, bu yuqori risklarni keltirib chiqarishi mumkin, chunki muayyan sektorlardagi yoki mijozlardagi muammolar bankning umumiy moliyaviy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Kredit portfelining sifatini baholash uchun bir qator ko'rsatkichlar mavjud. Masalan, kechiktirilgan kreditlar foizi va to'lanmagan kreditlar foizi kabi ko'rsatkichlar bankning kredit riskini aniqlashda muhimdir. Yuqori kechiktirilgan kreditlar foizi bankning moliyaviy holatini

zaiflashtirishi mumkin, shuning uchun banklar muntazam ravishda o'z kredit portfellari ustida monitoring olib boradilar.

Investitsiya aktivlari. Investitsiya aktivlari bankning moliyaviy resurslarini diversifikatsiya qilish va daromad olish maqsadida sotib olingan moliyaviy vositalardir. Ular aksiyalar, obligatsiyalar, ko'chmas mulk va boshqa investitsiya turlaridan iborat bo'lishi mumkin. Investitsiya aktivlari bankning umumiy rentabelligini oshirishga yordam beradi va iqtisodiy sharoitlar o'zgarishi bilan bog'liq risklarni kamaytiradi. Banklar investitsiya aktivlarini tanlashda bir qator omillarni hisobga oladilar. Bular orasida rentabellik darajasi, risk darajasi va likvidlik darajasi muhim rol o'ynaydi. Masalan, obligatsiyalar odatda past risk darajasiga ega bo'lib, ular barqaror daromad manbai hisoblanadi. Aksincha, aksiyalar yuqori rentabellik potentsialiga ega bo'lishi mumkin, lekin ular bilan bog'liq risklar ham yuqori bo'ladi. Banklar o'z investitsiya strategiyalarini ishlab chiqishda ushbu omillarni muvozanatlashga harakat qiladilar.

Likvidlik darajasi. Likvidlik darajasi bankning qisqa muddatli majburiyatlarini bajarish qobiliyatini belgilovchi muhim ko'rsatkichdir. Banklarning likvidligi yuqori bo'lishi kerak, chunki bu ularning mijozlarga naqd pul berish va boshqa qisqa muddatli majburiyatlarni bajarish imkoniyatini ta'minlaydi. Likvidlik darajasini baholashda bankning naqd pul va naqd ekvivalentlari, shuningdek, tezkor likvid aktivlari hisobga olinadi. Likvidlikni boshqarish banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Agar bankning likvidlik darajasi past bo'lsa, bu uning qisqa muddatli majburiyatlarini bajarish qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin va bu esa mijozlar ishonchini yo'qotishiga olib kelishi mumkin. Banklar o'z likvidlik darajalarini saqlab qolish uchun turli strategiyalarni qo'llaydilar, masalan, likvid aktivlarni oshirish yoki qisqa muddatli qarzlarini olish.

Kredit portfeli, investitsiya aktivlari va likvidlik darajasi banklarning moliyaviy holatini belgilovchi muhim komponentlardir. Ularning har biri o'zining o'ziga xos rolini o'ynaydi va bankning iqtisodiy faoliyatini boshqarishda muhim ahamiyatga ega. Banklar o'z kredit portfellari va investitsiya strategiyalarini diversifikatsiya

qilish orqali risklarni kamaytirish va rentabellikni oshirishga harakat qiladilar. Shuningdek, likvidlik darajasini saqlab qolish orqali banklar qisqa muddatli majburiyatlarini bajarish qobiliyatini ta'minlaydilar. Bularning barchasi banklarning uzoq muddatli muvaffaqiyatiga olib keladi va ularning iqtisodiy barqarorligini ta'minlaydi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida aktivlar hisobi moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Aktivlarning tuzilmasi va ularning samarali boshqarilishi bankning umumiy moliyaviy ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xususan, foyda, likvidlik darajasi va kapital yetarliligi kabi asosiy ko'rsatkichlar bank aktivlarining sifati va ulardan foydalanish samaradorligiga chambarchas bog'liq. Shu boisdan tijorat banklarida aktivlar hisobini to'g'ri yuritish, ularni tahlil qilish va optimal boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqish bankning raqobatbardoshligini oshirish va moliyaviy barqarorligini ta'minlashda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada keltirilgan tahlillar asosida shuni ta'kidlash mumkinki, tijorat banklarining moliyaviy holatini baholashda aktivlar hisobi muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bank auditi: Darslik/ M.Yadgarova, R.Qurbonov; — T.: "Iqtisod-Moliya", 2019, - 320 b.
2. Moliyaviy tahlil. Darslik. / B.A.Xasanov, M.Y.Raximov, Z.A.Muqumov, A.I.Aliqulov, A.B.Jumanova, N.SH.Xajimuratov, R.B.Xasanova; – T.: "Iqtisodiyot", 2019. – 736 b.
3. Pardayev M.Q., Isroilov J.I., Isroilov B.I. Iqtisodiy tahlil. O'quv qo'llanma. T.:Print Line Group, 2017.-533 b.
4. Raximov M. Iqtisodiyot sub`ektlari moliyaviy holatining tahlili. O'quv qo'llanma. T.; Iqtisod-Moliya, 2015. -392 b.
5. Шагиясов Т.Ш., Сагдиллаева З.А., Урманбекова И.Ф. Экономический анализ. /Учебник –Т.: Иқтисод-Молия, 2017. – 428 с.